

Σελ. 5.

ΛΟΥΙ ΝΤΥΜΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΕ ΔΥΟ ΘΕΩΡΙΕΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Ομάδες Καταγωγής και Σχέσεις Επιγαμίας

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΩΡΑ ΛΑΦΑΖΑΝΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΡΑΔΕΛΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΑΘΗΝΑ 1996

Ε. EVANS-PRITCHARD: ΟΙ ΝΟΥΕΡ

14. ΟΙ ΝΟΥΕΡ: ΔΟΜΙΚΗ ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

Θα θέλαμε τον καιρό μας αν προσπαθούσαμε να συνοψίσουμε τα υπεραρκούντως έργα του Evans-Pritchard *Οι Νουέρ: περιγραφή της τρίτης ζωής και των πολιτικών θεσμών ενός νειλωτικού λαού*. Αριστούργημα της σύγχρονης μονογραφικής βιβλιογραφίας, το έργο είναι στο έπακρο συμπυκνωμένο. Προσπαθώντας να προσπαθήσουμε να το συνοψίσουμε, είναι προτιμότερο να επιχειρήσουμε να περιγράψουμε με συντομία την ουσιαστική συμβολή του. Καταρχάς το έργο αποτελεί τη βάση θεωρίας των πολιτικών συστημάτων και των μονογραμμάτων μεθυστη στην αγγλική ανθρωπολογία. Σε σχέση με τον *Κόσμο Ηνωμένη αντιπροσωπεύει ταυτόχρονα μια συνέχεια με τον *Κόσμο Ηνωμένη* (D.F. Pocock *Social Anthropology*¹). Παραθέτω ένα σημείο που θα χρειαστεί κατά πρώτο λόγο να φωτίσουμε. Το έργο είναι γενικά χαρακτηριστικό που διατρέχει από άκρο σε άκρο το έργο αυτό και το αντιπαράθετοι με τα προγενέστερα έργα και με πολλά από τα μεταγενέστερα έργα — είναι η*

¹ Επιστολές και αναφορές υπάρχουν στον πρόλογο του έργου για την επιμέλεια του *Κόσμου Ηνωμένη*, εκδ. Gallimard, 1968, όπου επαναλαμβάνονται τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης.

δομική σκοπιά: Ο Evans-Pritchard εμβαθύνει σημαντικά στην έννοια της «κοινωνικής δομής» του Radcliffe-Brown. Και δεν αρκείται σ' αυτό, αφού αντικαθιστά αυτή την ασαφή αντίληψη με μια ακριβή ιδέα, που είναι πράγματι, και θα πασχίσω να το δείξω, η ιδέα της «δομής» με την αυστηρή έννοια του όρου.

Θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε εμμένοντας στη «σχετικότητα» των εννοιών στην οποία ο Evans-Pritchard επανέρχεται συχνά και την οποία είχε ήδη τοποθετήσει στο επίκεντρο του μεγάλου του έργου για τη μαγγανεία στους Αζάντε (Azande). Σχετικά με τις τοπικές ομαδοποιήσεις ή τοπικές κοινότητες ο Νουέρ, χρησιμοποιώντας το ένα ή το άλλο όνομα για να τις δηλώσει, «ταυτίζεται με μια τοπική κοινότητα και κάνοντας αυτό διαχωρίζει τον εαυτό του από άλλες κοινότητες του ίδιου είδους» (σ. 135, υπογράμμιση δική μου). Ο συγγραφέας προσθέτει: «Η εξέταση της λέξης cieng θα μας διδάξει ένα από τα πιο θεμελιώδη χαρακτηριστικά των τοπικών ομάδων, στην πραγματικότητα, μάλιστα, όλων των κοινωνικών ομάδων των Νουέρ: τη δομική τους σχετικότητα».

Τι θέλει να πει ένας Νουέρ όταν δηλώνει «Είμαι ένας άνθρωπος του τάδε cieng»; Cieng σημαίνει «σπίτι» («home»), αλλά η ακριβής σημασία της λέξης ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση κατά την οποία εκφωνείται. Αν κάποιος συναντήσει έναν Άγγλο στη Γερμανία και τον ρωτήσει από πού είναι (where his home is), αυτός μπορεί να απαντήσει ότι είναι από την Αγγλία. Αν όμως συναντήσουμε τον ίδιο άνθρωπο στο Λονδίνο και του θέσουμε το ίδιο ερώτημα, εκείνος θα απαντήσει ότι είναι από το Oxfordshire. Αν, τέλος, τον συναντήσουμε μέσα στα όρια αυτής της κομητείας, θα μας πει το όνομα της πόλης ή του χωριού όπου ζει. Το ίδιο ισχύει και για τους Νουέρ. Ένας Νουέρ που θα συναντήσουμε έξω από τη χώρα των Νουέρ λέει ότι είναι από το cieng Nath, δηλαδή τη χώρα των Νουέρ. Είναι επίσης πιθανό να αποκαλέσει cieng τον οικισμό της φυλής του, μολονότι η συνηθέστερη έκφραση γι' αυτόν είναι η λέξη rol. Αν ερωτηθεί μέσα

στην επικράτεια της φυλής του πού είναι το cieng του, θα κατονομάσει το χωριό του ή το τμήμα της φυλής του ανάλογα με την περίπτωση. Γενικά θα ονομάσει είτε το τριτογενές τμήμα της φυλής του είτε το χωριό του, είναι όμως πιθανό να αναφέρει το πρωτογενές ή δευτερογενές τμήμα. Αν ερωτηθεί μέσα στο ίδιο του το χωριό, θα αναφέρει το όνομα του οικισμού του ή, ακόμη, θα δείξει το σπίτι του ή την άκρη του χωριού όπου αυτό βρίσκεται. Έτσι, όταν κάποιος λέει «Wa ciengda» («επιστρέφω σπίτι μου»), αν βρίσκεται έξω από το χωριό του, αυτό σημαίνει ότι γυρίζει σ' αυτό. Αν βρίσκεται μέσα στο χωριό του, σημαίνει ότι επιστρέφει στον οικισμό του. Αν, τέλος, είναι μέσα στον οικισμό του, η φράση σημαίνει ότι γυρίζει στην κατοικία του. Έτσι, λοιπόν, cieng σημαίνει κατοικία, οικισμός, χωριό και τμήματα φυλής διαφόρων διαστάσεων (σ. 136).

Ο συγγραφέας προσθέτει ότι αυτές οι διακυμάνσεις όσον αφορά στο περιεχόμενο της λέξης δεν οφείλονται στην ασυναρτησία της γλώσσας, αλλά στη σχετικότητα των ομάδων (ή, ακριβέστερα, των «αξιών των ομάδων») στις οποίες παραπέμπει η λέξη. Αυτή η σχετικότητα είναι ανάγκη να γίνει κατανοητή, ώστε «οι φαινομενικές αντιφάσεις της περιγραφής μας να θεωρηθούν ως εσωτερικές αντιφάσεις της ίδιας της δομής, αποτελώντας στην πραγματικότητα μια ιδιότητα της δομής». Το βήμα έγινε: είναι φανερό ότι εδώ δεν βρισκόμαστε πια στο επίπεδο της «κοινωνικής δομής» του Radcliffe-Brown αλλά πραγματικά στο επίπεδο της δομής με την αυστηρή και νοητική έννοια του όρου, της δομής ως σύστημα αντιθέσεων.

Πρόκειται για τη σχετικότητα των στοιχείων μέσα στα όρια ενός κατατμημένου (segmentaire) συστήματος, και αυτό ισχύει ανεξάρτητα του αν πρόκειται για πολιτικό σύστημα, για σύστημα ομάδων μονογραμμικής καταγωγής ή για σύστημα ηλικιακών τάξεων. Έστω ένα σύστημα ομάδων όπου οι ομάδες Α, Β, Γ, Δ κτλ. περιλαμβάνουν υποδιαίρεσεις πρώτης τάξης: Α1, Α2, Α3, Β1, Β2, Β3 κ.ο.κ. Αυτές με τη σειρά

τους περιλαμβάνουν υποδιαιρέσεις δεύτερης τάξης: A1α, A1β κτλ., B1α, B1β κτλ. και ούτω καθεξής. Θα σταματήσουμε στην τρίτη τάξη: A1α1 κτλ.² Το σύστημα ονομάζεται καταμημένο [segmentaire] εφόσον οι υποδιαιρέσεις των διαφόρων τάξεων συνυπάρχουν κάθε στιγμή εν δυνάμει και δεν εκδηλώνονται παρά μόνο εναλλακτικά κάτω από ορισμένες περιστάσεις. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, την περίπτωση των εδαφικών ομάδων.

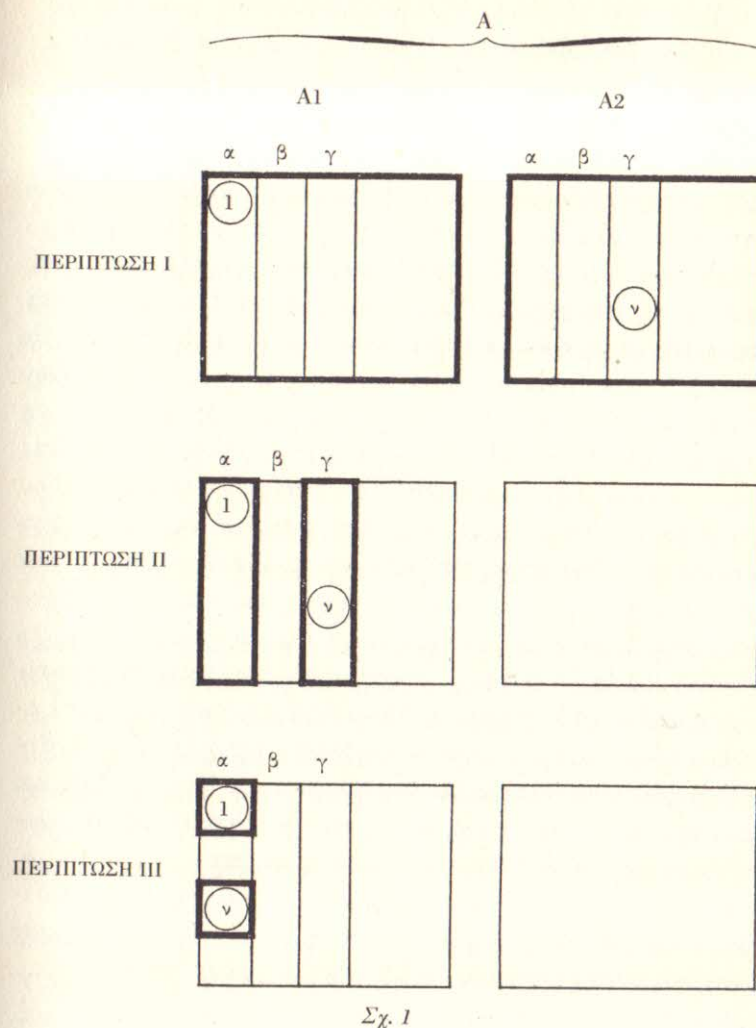
Ας υποθέσουμε ότι ένα μέλος της A1α1 έχει διαπράξει μια ανθρωποκτονία. Τρεις περιπτώσεις παρουσιάζονται ανάλογα με το αν το θύμα είναι μέλος της A2 κατ' αντίθεση με την A1, της A1γ κατ' αντίθεση με την A1α ή της A1αν κατ' αντίθεση με την A1α1 (βλ. σχήμα 1).

Πρώτη περίπτωση: το θύμα είναι μέλος της A2γν: κάθε A2 είναι αλληλέγγυος εναντίον κάθε A1. Η σύγκρουση επέρχεται μεταξύ των υποδιαιρέσεων της πρώτης τάξης.

Δεύτερη περίπτωση: το θύμα είναι μέλος της A1γν: ολόκληρη η A1γ είναι αλληλέγγυα εναντίον ολόκληρης της A1α. Η σύγκρουση επέρχεται μεταξύ των υποδιαιρέσεων της δεύτερης τάξης.

Τρίτη περίπτωση: το θύμα είναι μέλος της A1αν: η σύγκρουση επέρχεται μεταξύ της A1α1 και της A1αν, υποδιαιρέσεων τρίτης τάξης.

2. Δεν θεωρήσαμε ότι οφείλουμε να μείνουμε πιστοί στο συμβολισμό του συγγραφέα, που δεν είναι και πολύ σαφής και γίνεται μία φορά τουλάχιστον διαφορούμενος («Α, Β, Γ», σ. 193 και 201). Προτιμήσαμε ένα σύστημα συμβόλων που θα απέδιδε με τη μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια και πιστότητα την ιδέα του συγγραφέα.

Σχ. 1

15. ΟΙ ΝΟΥΕΡ: ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

Είδαμε (§ 5-6) ότι ο Evans-Pritchard διακρίνει, εκτός από την οικογένεια, τρία διαφορετικά «συστήματα»: το σύστημα συγγένειας, το σύστημα των μονογραμμικών ομάδων και το πολιτικό σύστημα. Η διάκριση ανάμεσα στα δύο πρώτα βασίζεται στην ιθαγενή διάκριση μεταξύ *mar*, αμφίπλευρη ή εξ αίματος συγγένεια ανάμεσα σε πρόσωπα, και *buth*, συγγένεια αποκλειστικά ανδρογραμμική ανάμεσα σε ομάδες. Από τη σκοπιά της *mar* το Εγώ έχει έναν κύκλο συγγενών των οποίων η απόσταση σε γενεές είναι μικρότερη ή ίση με τρία. Από τη σκοπιά της *buth* το Εγώ αναγνωρίζει στο πλαίσιο της ομάδας του μια ανδρογραμμική συγγένεια τεσσάρων ή πέντε γενεών. Από αυτή την άποψη, από την ανδρογραμμική πλευρά, το όριο ανάμεσα στα δύο παρέχεται από τον ακόλουθο ορισμό: «*mar* είναι οι άνθρωποι στο γάμο της κόρης των οποίων το Εγώ μπορεί να διεκδικήσει ένα μερίδιο» από τη γαμήλια παροχή που δίνουν οι συγγενείς του άνδρα στους συγγενείς της γυναίκας («*bridewealth proper*»). Στην πραγματικότητα, αυτό εκτείνεται (αμοιβαία) ως τον προπάππο της κόρης, τρεις δηλαδή γενεές ανδρογραμμικών συγγενών (αρ. 9, σ. 7). Από κει και πέρα τελειώνει η συγγένεια *mar* και πρόκειται για μονογραμμικές ομάδες και όχι πλέον πρόσωπα.

Εξάλλου ο Evans-Pritchard θέλησε να συναγάγει ένα πολιτικό σύστημα. Η «πολιτική δομή» προσδιορίζεται καταρχάς με τρόπο προκαταρκτικό (σ. 4): πρόκειται για τις

σχέσεις στο εσωτερικό ενός εδαφικού συστήματος μεταξύ ομάδων ανθρώπων που ζουν σε σαφώς καθορισμένες περιοχές και οι οποίοι έχουν συνείδηση της ταυτότητάς τους και του αποκλειστικού τους χαρακτήρα.

Το σύστημα βρίσκεται σε στενή σχέση με την οικολογία. Οι Νουέρ διακρίνουν τις φυλές που φέρουν όνομα και ζουν σε μια ορισμένη εδαφική περιφέρεια, αν και συχνά υπάρχει εδαφική ασυνέχεια ανάμεσα στην περιοχή που αντιστοιχεί στην περίοδο των βροχών και στους «καταυλισμούς» της περιόδου της ξηρασίας που συγκεντρώνονται γύρω από λίγο πολύ μόλιμες τοποθεσίες νερού. Δεν υπάρχουν ειδικευμένα πολιτικά όργανα, ούτε μόνιμη πολιτική αρχή ούτε καν στο επίπεδο της φυλής ή των υποδιαιρέσεών της. Οι Νουέρ δεν έχουν «κράτος», εκτός ίσως από ένα «κράτος συγγένειας», ζουν μέσα σ' αυτό που πρέπει κυριολεκτικά να αποκαλέσουμε αναρχία, αλλά μια «διατεταγμένη αναρχία» (181 κ.α.). Αυτής ακριβώς της αναρχικής τάξης ο συγγραφέας θέλησε να συλλάβει τις αρχές απομονώνοντας αυτό που ο ίδιος ονόμασε «πολιτικό σύστημα» των Νουέρ. Μπορούμε, χωρίς αμφιβολία, να πούμε ότι η αρχή αυτής της σχετικής τάξης είναι διττή: Αφενός συνίσταται στον κατατμημένο ή δομικό χαρακτήρα των εδαφικών υποδιαιρέσεων των φυλών, ο οποίος ταυτόχρονα τις συγκεντρώνει και τις διαχωρίζει μεταξύ τους και ο οποίος, σε γενικές γραμμές, διατηρεί ανάμεσά τους μια «δομική απόσταση». Αφετέρου συνίσταται στα κλαν και στις ομάδες μονογραμμικής καταγωγής που παρέχουν τον «εθνοοιολογικό σκελετό» (σ. 212) αυτών των εδαφικών μονάδων, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

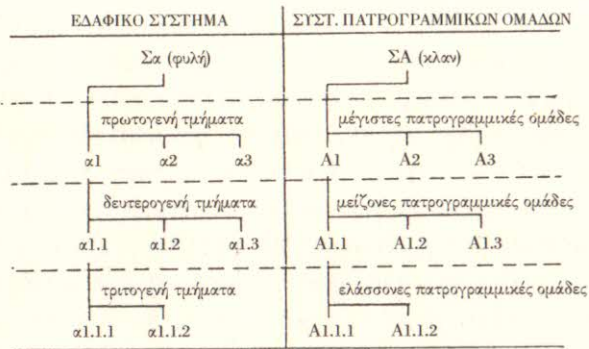
Ο συγγραφέας διακρίνει «φυλετικές κατατμήσεις» ή υποδιαιρέσεις τριών διαδοχικών κατηγοριών: πρωτογενείς, δευτερογενείς, τριτογενείς. Η φυλή που στο εξής θα αποκαλούμε Σα υποδιαιρείται σε: α1, α2, α3 πρωτογενή φυλετικά τμήματα. Αυτά με τη σειρά τους σε δευτερογενή τμήματα: α1.1, α1.2 κτλ., α2.1, α2.2 κ.ο.κ. Τέλος κι αυτά με τη σειρά τους σε τριτογενή τμήματα: α1.1.1, α1.1.2, α1.2.2 κ.ο.κ.

Παράλληλα, μέσα στο σύστημα των μονογραμμικών ομά-

δων το κλαν ΣΑ διαιρείται σε «μέγιστες» μονογραμμικές ομάδες Α1, Α2, Α3. Αυτές με τη σειρά τους σε «μείζονες» μονογραμμικές ομάδες Α.1.1, Α.1.2 κτλ., Α.2.1, Α.2.2 κ.ο.κ. Οι μείζονες μονογραμμικές ομάδες υποδιαιρούνται σε «ελάσσονες» Α.1.1.1, Α.1.1.2 κτλ., Α.1.2.1, Α.1.2.2 κ.ο.κ. Τέλος, οι ελάσσονες μονογραμμικές ομάδες υποδιαιρούνται σε «ελάχιστες», που εδώ θα αφήσουμε κατά μέρος.

Ανάμεσα σ' αυτά τα δύο καταταμημένα σύνολα υπάρχει αντιστοιχία, διότι:

Σχ. 2

16. ΟΙ ΝΟΥΕΡ: ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

Το ιδεώδες σχήμα, που τοιμήσαμε, απαιτεί, για να πάρει όλο του το περιεχόμενο, έναν ορισμένο αριθμό διασαφηνήσεων και επεξηγήσεων.

Καταρχάς όποιος λέει κλαν δεν εννοεί κυριαρχία στο εσωτερικό της φυλής, για δύο κυρίως λόγους (σ. 213): 1) Μέσα σε

μια φυλή δεν έχουν όλα τα κλαν ανώτερη ή «κυρίαρχη» θέση: υπάρχουν κλαν που δεν κυριαρχούν πουθενά και μονογραμμικές ομάδες Ντίγκα* (Dinka) που εμπλέκονται σε υποδεέστερη θέση μέσα στο εδαφικό δίκτυο. 2) Δεν ζουν όλα τα μέλη ενός κλαν εκεί όπου αυτό κυριαρχεί, διότι, σε αντίθεση με τις φυλές, τα κλαν είναι διεσπαρμένα μέσα σε ολόκληρη την έκταση της χώρας Νουέρ. Όπου το κλαν μου είναι κυρίαρχο, εκεί έχω θέση αριστοκράτη (dil)· όπου δεν είναι σε σχέση με τους κυρίαρχους αριστοκράτες, έχω τη θέση του ξένου (rul). Ας παραθέσουμε εξ ολοκλήρου μια παράγραφο όπου ο χαρακτήρας των σχέσεων μεταξύ των μονογραμμικών και των τοπικών ομάδων αποτυπώνεται με τρόπο αξιοθαύμαστο:

Οι μονογραμμικές ομάδες Νουέρ δεν είναι συσσωματωμένες τοπικές κοινότητες (corporate, localized communities: κοινότητες που λόγω της σχέσης τους με το έδαφος θα μπορούσαν να συνιστούν νομικά πρόσωπα), αλλά συχνά συνδέονται με εδαφικές ενότητες... Τα μέλη μιας μονογραμμικής ομάδας που ζουν σε μια περιοχή συνδεδεμένη μ' αυτή την ομάδα θεωρούν τον εαυτό τους μια εγκατεστημένη τοπική ομάδα κι έτσι η αξία ή η έννοια της μονογραμμικής ομάδας λειτουργεί μέσα από το πολιτικό σύστημα. Κάθε χωριό Νουέρ συνδέεται με μια ομάδα κοινής μονογραμμικής καταγωγής και μολονότι τα μέλη της δεν εκπροσωπούν παρά ένα μικρό ποσοστό του συνολικού πληθυσμού του χωριού, η κοινότητα του χωριού ταυτίζεται μαζί τους, ως μία συνάθροιση προσώπων που συσπειρώνονται γύρω από έναν ανδρογραμμικό πυρήνα. Η συνάθροιση ταυτίζεται στο γλωσσικό επίπεδο με τον πυρήνα, αφού η κοινότητα του χωριού δηλώνεται συνήθως με το όνομα της μονογραμμικής ομάδας. Οι μονογραμμικές ομάδες δεν εμφανίζονται ως εντελώς αυτόνομες ομάδες παρά μόνο σε σχέση με τους κανόνες της εξαγωγμίας, με μερικές τελετουργικές δραστηριότητες και μέχρις ενός περιορισμένου σημείου σε σχέση με τις ευθύνες σε περίπτωση

* Γειτονικός πληθυσμός. (Σ.τ.Ε.)

ανθρωποκτονίας. Στην εν γένει κοινωνική ζωή οι μονογραμμικές ομάδες λειτουργούν στο εσωτερικό τοπικών κοινοτήτων ποικίλου μεγέθους, αρχίζοντας από το χωριό και φτάνοντας στη φυλή, και αποτελούν μέρη αυτών των κοινοτήτων (σ. 203).

Ο συγγραφέας αποκαλεί (κυρίαρχη μονογραμμική ομάδα) εκείνη ακριβώς τη μονογραμμική ομάδα που αναγνωρίζεται ως ο πυρήνας μιας τοπικής ομάδας, στην οποία και δίνει το όνομά της (σ. 205). Πρόκειται κατά πάσα πιθανότητα για τους πρώτους κατόχους της περιοχής (σ. 212), αλλά το ουσιαδές είναι πως θεωρούνται ότι διατηρούν ένα δεσπόζοντα και μοναδικό δεσμό μ' αυτό τον τόπο. Αυτή η «κυριαρχία» καθορίζεται στο επίπεδο ολόκληρης της φυλής. «Μέσα σε κάθε φυλή ένα κλαν ή μια μέγιστη μονογραμμική ομάδα [πρβλ. το ιδεώδες διάγραμμα μας] συνδέεται με την πολιτική ομάδα και κατέχει μια κυρίαρχη θέση σε σχέση με τις άλλες ομάδες που ζουν εκεί... Καθένα από τα τμήματα (αυτού του κλαν ή της μονογραμμικής ομάδας) τείνει [N.B.] να συνδεθεί» με τα τμήματα της φυλής (σ. 211-212). Ο συγγραφέας αποδίδει με τη λέξη «αριστοκράτης» τον όρο Νουέρ (dil, πληθ. diel) που δηλώνει αυτή την ανώτερη θέση, αντίθετα με τον όρο rul, ξένος, που χρησιμοποιείται για τις άλλες μονογραμμικές ομάδες ή τα τμήματά τους. Πρόκειται εξάλλου περισσότερο για γόητρο και επιρροή και λιγότερο για κοινωνική σειρά και ισχύ (σ. 215), αφού τους Νουέρ διέπει μια ισχυρή εξισωτική τάση. Η διαφορά δεν είναι σημαντική παρά μόνο κατά την εκτίμηση των «ζώων αίματος», στον αριθμό δηλαδή των ζωντανών που πρέπει να αποδοθούν ως αποζημίωση για μια ανθρωποκτονία, και αυτό στην περίπτωση που ο φόνος έχει διαπραχθεί στο εσωτερικό της εδαφικής μονάδας, όπου η διαφορά της κοινωνικής θέσης ισχύει, δηλαδή στο χωριό (για παράδειγμα 20 ζώα αντί για 17, πρόσφατα). Αντίθετα, σε σχέση με άλλα τμήματα, με

άλλα χωριά, η διαφορά μεταξύ dil και rul εξουδετερώνεται: στο εσωτερικό ενός πολιτικού τμήματος δεν υπάρχει διαφοροποίηση σε σχέση με άλλα τμήματα.

Το ίδιο ισχύει για την κοινωνική θέση που είναι κατώτερη από τις δύο προηγούμενες, τη θέση του jaang, που ανήκει σε έναν αιχμάλωτο Ντίγκα, ενήλικο ή μη υιοθετημένο (βλ. παρακάτω) σε αντίθεση προς έναν Ντίγκα που έχει γεννηθεί στον τόπο του. Κάποιος μπορεί να είναι jaang μόνο στο εσωτερικό της οικογένειας Νουέρ με την οποία είναι συνδεδεμένος. Σε σχέση με τους έξω, είναι απλώς μέλος αυτής της οικογένειας (σ. 219). Όπως οι ομάδες είναι σχετικές μεταξύ τους, έτσι και η κοινωνική θέση είναι σχετική με τις ομάδες.

Είναι σκόπιμο να κάνουμε εδώ μια διευκρίνιση σχετικά με όσα αναφέραμε για την εδαφική μονάδα, ότι δηλαδή λαμβάνει το όνομα της αντίστοιχης πατρογραμμικής ομάδας. Αυτό ισχύει σε γενικές γραμμές (παράδειγμα, σ. 204-205), αλλά όχι πάντα. Οι φυλές ιδιαίτερα, ενίοτε και τα πρωτογενή τμήματά τους, έχουν δικά τους ονόματα. Το ίδιο ισχύει για τα χωριά που φέρουν ονόματα τοποθεσιών, ακόμα και αν μπορούμε ταυτόχρονα να τα δηλώσουμε με το όνομα της «κυρίαρχης» μονογραμμικής τους ομάδας. Ας σημειώσουμε αυτή την τελευταία έκφραση, η οποία υπογραμμίζει το γεγονός ότι η κύρια μονογραμμική ομάδα ενός χωριού είναι δυνατόν να μην αποτελεί μέρος του κλαν που κυριαρχεί μέσα στη φυλή: Σ' αυτή την περίπτωση η τοποθεσία του χωριού δεν της ανήκει. Ανήκει, ως συνήθως, στο κυρίαρχο κλαν, γι' αυτό χρειάζεται ένας ιδιαίτερος όρος για να δηλωθεί μια τέτοια μονογραμμική ομάδα (σ. 207, υποσημ.).

Τέλος, ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο που αφιερώνει «στο σύστημα των ομάδων κοινής μονογραμμικής καταγωγής», ο Evans-Pritchard διασαφηνίζει με αξιοσημείωτη ακρίβεια τη σχέση μεταξύ κατάτμησης των μονογραμμικών ομάδων και

πολιτικής κατάτμησης. Θα παραβιάζαμε τη σκέψη του αν λέγαμε ότι η δεύτερη είναι το αίτιο της πρώτης, τουλάχιστον όμως την καθορίζει σε μεγάλο βαθμό: Η κατάτμηση των μονογραμμικών ομάδων ακολουθεί την εδαφική κατάτμηση. «Η δομή των μονογραμμικών ομάδων λαμβάνει (ή διαστρέφεται λαμβάνοντας, *twisted into*) τη μορφή της πολιτικής δομής» (σ. 241). Ο συγγραφέας δίνει παραδείγματα και διαφορών ειδών τεκμηριώσεις, μεταξύ των οποίων και η εξής: «Το διάστημα μέσα στο οποίο λογίζεται η πατρογραμμική συγγένεια καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τον οργανωτικό της ρόλο μέσα στην πολιτική δομή» (σ. 246):

Η διαδικασία, έτσι όπως την κατανοούμε, συνίσταται στο εξής: κάποιες μονογραμμικές ομάδες επιτυγχάνουν μια πολιτική βαρύτητα και αποκλειστικότητα και γίνονται οι πυρήνες των φυλετικών τμημάτων. Μόνο έτσι σταθεροποιείται η δομική τους θέση, και τα σημεία σχάσης ή διακλάδωσής τους καθίστανται σταθερά και μόνιμα σημεία σύγκλισης της δομής του μονογραμμικού συστήματος. Αυτό ακριβώς εξηγεί και το γεγονός ότι η μητρογραμμική καταγωγή δεν έχει δομική σημασία παρά μόνο σε μερικές από τις πολυάριθμες πολυγραμμικές οικογένειες και ότι η διακλάδωση της μονογραμμικής ομάδας επέρχεται στο ίδιο σημείο που επέρχεται και στη φυλή (σ. 247).

17. ΟΙ ΝΟΥΕΡ: Η ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

Θα κατανοήσουμε καλύτερα όσα προηγήθηκαν αν εκθέσουμε τους τρόπους με τους οποίους εξασφαλίζεται στην πραγματικότητα η αντιστοιχία ανάμεσα στα δύο συστήματα. Υπάρχουν

τρεις κλιμακούμενοι τρόποι: Η υιοθεσία, με την οποία ένας αιχμάλωτος έφηβος Ντίνκα ενσωματώνεται στη μονογραμμική ομάδα του Νουέρ που τον συνέλαβε. Η επιγαμία, που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δεσμών αιματοσυγγένειας ανάμεσα σε μέλη διαφορετικών μονογραμμικών ομάδων στο εσωτερικό των τοπικών κοινοτήτων. Τέλος, οι μύθοι, οι οποίοι συνενώνουν μεγάλες πατρογραμμικές ή και εδαφικές μονάδες.

Για την υιοθεσία λίγα πράγματα μπορεί κανείς να πει: πρόκειται για υιοθεσία στο εσωτερικό της μονογραμμικής ομάδας (η ενσωμάτωση στην οικογένεια είναι αυτονόητη), η οποία είναι δυνατόν να εφαρμοστεί μόνο σε νεαρούς άρρενες αιχμαλώτους Ντίνκα και όχι σε ενήλικες (που θα καθιστούσαν αναπόφευκτη την ύπαρξη μονογραμμικών ομάδων Ντίνκα) ούτε σε Νουέρ (αφού ένας Νουέρ δεν μπορεί να αλλάξει ομάδα καταγωγής). Ο υιοθετημένος Ντίνκα εμφυλίζεται απλώς στη μονογραμμική ομάδα Νουέρ και οι απόγονοί του θα έλκουν πλέον την καταγωγή τους από τον πρόγονο Νουέρ της συγκεκριμένης γραμμής. Ο Ντίνκα ενσωματώνεται εν τέλει πλήρως στη μονογραμμική ομάδα Νουέρ.

Το κλαν Νουέρ είναι εξωγαμικό, βρίσκουμε μάλιστα ότι απαγορεύεται ο γάμος μέσα στη μέγιστη μονογραμμική ομάδα της μητέρας. (Αντίθετα, ένας υιοθετημένος Ντίνκα μπορεί να νυμφευθεί στις μονογραμμικές ομάδες και των δύο πλευρών του κλαν της θετής μονογραμμικής του ομάδας):

Οι κανόνες της εξωγαμίας των Νουέρ καταργούν το καθεστώς της αποκλειστικότητας των ανδρογραμμικών ομάδων υποχρεώνοντας τα μέλη τους να παντρεύονται έξω από αυτές, δημιουργώντας έτσι νέους δεσμούς συγγένειας (σ. 225).

Αυτή η διατύπωση είναι αξιοσημείωτη. Θα μπορούσαμε να αρκεστούμε στο να τη θεωρήσουμε ως μια υπόμνηση ή μια

επιβεβαίωση της αντίληψης του Rivers για τη μονογραμμική καταγωγή, όπου η ύπαρξη ομάδων μονογραμμικής καταγωγής συνδέεται με την εξωγαμία. Σε σχέση ωστόσο με τη συμπληρωματικότητα, που έθετε ο Rivers, ανάμεσα στις εντελώς διακριτές ομάδες αφενός και στις υποχρεωτικά εξωγαμικές σχέσεις τους αφετέρου, η διατύπωση του Evans-Pritchard έχει κάτι το εκπληκτικό: Αν εξαιρέσουμε κάποιες σύντομες αναφορές, η επιγαμία δεν εξετάστηκε καθόλου από αυτή τη σκοπιά στις πρώτες 224 σελίδες του βιβλίου. Αντίθετα, ξεκινώντας από το κεφάλαιο IV (σ. 139), το ενδιαφέρον συγκεντρώνεται στις πολιτικές και ανδρογραμμικές ομάδες που εξετάζονται βέβαια μέσα στη σχετικότητα τους, ανεξάρτητα όμως από αυτό τον ουσιώδη δεσμό ανάμεσά τους ή ανάμεσα στα μέλη τους. Ωστόσο η σπουδαιότητα των μεταβιβάσεων των κοπαδιών εν είδει γαμήλιας παροχής (bridewealth) επικράτησε της πρόθεσης (βλ. Ευρετήριο, υπό το λήμμα). Αν μας μιλούν για «καθεστώς αποκλειστικότητας» των ανδρογραμμικών ομάδων, το οποίο υποτίθεται ότι παραβιάζεται από τους κανόνες του γάμου, είναι εύλογο να αναρωτηθούμε πού ακριβώς βρίσκεται αυτή η αποκλειστικότητα. Αν δεν βρίσκεται εντελώς στο μυαλό του συγγραφέα και αν δεν παρεμβάλλεται εδώ σαν υφολογικό σχήμα για να τονιστεί η «αποκλειστική» θεώρηση των ομάδων καθ'αυτών, τότε αυτό το καθεστώς αποκλειστικότητας τοποθετείται εξ ολοκλήρου στο εσωτερικό του πλαισίου που του επιβάλλει η εξωγαμία: Η εξωγαμία δεν το καταργεί, το υποτάσσει. Από τη στιγμή που είναι ανακριβής και υπερβολική, η διατύπωση του Evans-Pritchard, σε αντιπαράθεση προς τη σκοπιά του Rivers, μας φέρνει μπροστά στην επανάσταση που έγινε στην αγγλική ανθρωπολογία προς όφελος των ομάδων και σε βάρος του τύπου των σχέσεων που τις περιορίζει με τον πιο ριζοσπαστικό τρόπο. Αν σε άλλα σημεία οι διάδοχοι του Evans-Pritch-

ard φαίνεται να απομακρύνονται από αυτόν, στο σημείο αυτό αντίθετα προαναγγέλλει όλα όσα θα επακολουθήσουν. Όλα όσα μπορούμε να πούμε είναι ότι συχνά η εξωγαμία θα τύχει όλο και χειρότερης μεταχείρισης. Πρέπει όμως να βεβαιώσουμε ότι εδώ ξεκινάμε ήδη από τα στοιχεία που υποτίθεται ότι έχουν μια ιδιάζουσα πραγματικότητα (εδαφική, συσσωματική ή ανδρογραμμική) και δεν αποκαθιστούμε το σύνολο παρά στο τέλος. Η προνομιακή αυτή ή αποκλειστική θεώρηση των ομάδων ως λίγο πολύ συλλογικών υποκειμένων ή ατόμων είναι που επιφέρει αυτό που, από δομική άποψη, πρέπει να αποκαλέσουμε διαστρέβλωση, την υποταγή της σχέσης ανάμεσα στα μέρη και στο σύνολο.

Η επιγαμία έχει σαν πρώτο αποτέλεσμα όλοι οι κάτοικοι ενός χωριού να είναι γενικώς συγγενείς μεταξύ τους. Η «συνάθροιση» που συνιστά το χωριό είναι μια συνάθροιση από συγγενείς συσπειρωμένους γύρω από τον πυρήνα που συγκροτεί την κυρίαρχη (ή κύρια) μονογραμμική ομάδα. Αυτές οι μη ανδρογραμμικές σχέσεις συγγένειας είναι χωρίς αμφιβολία —σε αντίθεση με τις ανδρογραμμικές— σχέσεις προσώπων και όχι σχέσεις ομάδων. Παρ' όλα αυτά οι σχέσεις αιματοσυγγένειας είναι γενικευμένες στο επίπεδο των τοπικών ομάδων ή μονογραμμικών μονάδων. Πράγματι, για να δηλώσουμε τις μη ανδρογραμμικές σχέσεις μιλάμε κυρίως για «τέκνα θυγατέρων» (gaat nyiet) (ή μήπως θα έπρεπε να πούμε «τέκνα μέσω θυγατέρων»;) — και αυτή η σχέση ισχύει μεταξύ των μονογραμμικών ομάδων μόλις υπάρξει έστω και μια επιγαμία μεταξύ τους. Υπάρχουν λοιπόν ανάμεσα σε μονογραμμικά στοιχεία, ανάμεσα δηλαδή σε ομάδες, σχέσεις αιματοσυγγένειας (ή αμφίπλευρες) παρά την αντίθεση μεταξύ mar και buth που υποστηρίχτηκε. Αυτό που πρέπει να συγκρατήσουμε είναι ότι η συγγένεια εξ αίματος δεν δημιουργεί ομάδες όπως κάνει η ανδρογραμμική συγγένεια.

Από τη στιγμή που ο γάμος απαγορεύεται όχι μόνο μέσα στο κλαν του πατέρα αλλά και ανάμεσα σε κοντινούς αιματοσυγγενείς μέσα στη μέγιστη μητρική μονογραμμική ομάδα, το δίκτυο της επιγαμίας εκτείνεται κατ' ανάγκη ανάμεσα σε διαφορετικά χωριά, ανάμεσα σε διαφορετικές εδαφικές μονάδες:

Έτσι το σύστημα συγγένειας γεφυρώνει τις ασυνέχειες στην πολιτική δομή με ένα πλέγμα σχέσεων που συνδέουν μέλη αντίθετων [μονογραμμικών] τμημάτων (σ. 226),

πράγμα που θέτει «ένα σύνολο από περίπλοκα ζητήματα». Εδώ το μόνο σημείο που συγκρατεί ο συγγραφέας είναι ο ρόλος που παίζει η μη ανδρογραμμική συγγένεια στη συνοχή των εδαφικών μονάδων:

Η μονογραμμική ομάδα δεν παραμένει μια αποκλειστικά ανδρογραμμική ομάδα παρά μόνο σε τελετουργικές περιστάσεις. Σε άλλες περιστάσεις τα όριά της διαχέονται μέσα στην κοινότητα και η αιματοσυγγένεια (η αμφιπλευρικότητα, *mar*) παίρνει τη θέση της ανδρογραμμικότητας (*buth*) ως μορφής (αξίας, «value») μέσα από την οποία οι άνθρωποι που ζουν μαζί εκφράζουν τις αμοιβαίες σχέσεις τους (σ. 228).

Είδαμε ότι η υιοθεσία επιτρέπει την ενσωμάτωση νεαρών αιχμαλώτων Ντίγκα στις μονογραμμικές ομάδες Νουέρ. Είδαμε επίσης τη μη ανδρογραμμική συγγένεια να συνενώνει γύρω από έναν ανδρογραμμικό πυρήνα ανθρώπων διαφορετικής ανδρογραμμικής προέλευσης στο πλαίσιο εδαφικών κοινοτήτων, και πρωτίστως μέσα στο χωριό. Ένας τρίτος δρόμος για την εξασφάλιση της σύζευξης μεταξύ ανδρογραμμικότητας και εδαφικότητας συνίσταται στη «μυθολογική δημιουργία πλασματικής συγγένειας». Ο τρόπος αυτός προσιδιάζει «στις σχέσεις μεταξύ κυρίαρχων μονογραμμικών ομάδων και ξένων

ομάδων ή Ντίγκα που ζουν μαζί τους μέσα στο ίδιο φυλετικό τμήμα, είναι όμως υπερβολικά πολυάνθρωπες και εδαφικά διακεκριμένες για να επιτρέψουν την ενσωμάτωση μέσω των δύο προηγούμενων μεθόδων» (σ. 228). Για παράδειγμα, η φυλή Λου (*Lou*) έχει ως κυρίαρχο κλαν το Τζινάκα (*Jinaca*). Κατά κανονικά διαστήματα οι τρεις μέγιστες μονογραμμικές ομάδες του κλαν Τζινάκα δίνουν το καθένα το όνομά του σε ένα δευτερογενές φυλετικό τμήμα (N.B.: και όχι σε πρωτογενές όπως στο θεωρητικό μας διάγραμμα), συγκεκριμένα Γκααλιέκ (*Gaaliek*), Γκαατμπάλ (*Gaatbal*) και Ρούμτζοκ (*Rumjok*). Επιπλέον δύο άλλα δευτερογενή τμήματα έχουν ως κυρίαρχες μέγιστες μονογραμμικές ομάδες την Τζιμάκ (*Jimac*) και την Τζαατζόαχ (*Jaajoah*), οι οποίες δεν ανήκουν στο κλαν Τζινάκα. Ένας μύθος έρχεται να ρυθμίσει αυτή την ανωμαλία: Οι δύο αυτές ομάδες ανάγονται στους γιους από δύο αδελφές. Δύο αδελφοί που εξαφανίστηκαν μυστηριωδώς αντικαταστάθηκαν από δύο αδελφές. (Εξάλλου ο εν λόγω μύθος δεν περιορίζεται εδώ· θα επανέλθουμε σ' αυτόν.) Η μυθολογία του κλαν Γκαατγκανκιέρ (*Gaatgankiir*) είναι πολύ πιο πλούσια. Εξηγεί όχι μόνο την ενσωμάτωση στο επίπεδο των δευτερογενών φυλετικών τμημάτων δύο ετερογενών μονογραμμικών ομάδων του πρωτογενούς φυλετικού τμήματος Ρενγκ (*Reng*) της φυλής Γκαατζάκ (*Gaajak*)· αλλά και το χωρισμό γειτονικών σχετικά μονογραμμικών ομάδων σε διαφορετικές φυλές και αντιστρόφως, τη συνένωση σχετικά απομακρυσμένων μονογραμμικών ομάδων στην ίδια φυλή. Έχουμε λοιπόν εδώ κάτι που υπερβαίνει ό,τι μας είχε αναγγείλει ο συγγραφέας, στο μέτρο που ο μύθος υπερβαίνει την ενασχόληση με μια ορισμένη φυλή, για να καθιερώσει σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικές φυλές, χρησιμοποιώντας ανδρογραμμικές σχέσεις στο εσωτερικό ενός και του αυτού κλαν (σ. 231-232).

Όμως το πράγμα πάει πολύ μακρύτερα: οι μύθοι δημιουρ-

γούν σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικά κυρίαρχα κλαν και διαφορετικές φυλές εισάγοντας τελικά «ολόκληρη τη χώρα των Νουέρ μέσα σε μία και μόνη δομή συγγένειας» (σ. 236). Σε αντίθεση με το «σύστημα των μονογραμμικών ομάδων» που εμπεριέχεται κάθε φορά σε ένα δεδομένο κλαν, εδώ θα μπορούσαμε να έχουμε ένα «σύστημα κλαν» (σ. 237). Οι ίδιες φυλές έχουν προσωποποιηθεί και συνδεθεί με σχέσεις συγγένειας. Οριακά θα μπορούσε κανείς να κατονομάσει τους πρόγονους ή τον κοινό πρόγονο όλων των Νουέρ: «ένα ενιαίο σύστημα συγγένειας ή ψευδοσυγγένειας... συνδέει όλα τα εδαφικά τμήματα της χώρας των Νουέρ» (σ. 240). Βλέπουμε λοιπόν ότι αφενός η ανδρογραμμική συγγένεια, παρόλο που αποτελεί τον «εννοιολογικό σκελετό» των εδαφικών μονάδων, επικαλείται ως συμπλήρωμα τη μη ανδρογραμμική συγγένεια και αφετέρου ότι οι μη ανδρογραμμικοί αυτοί δεσμοί συγγένειας δεν εμπεριέχονται σε τελευταία ανάλυση στο πλαίσιο των εδαφικών μονάδων, ακόμη και των ευρύτερων, αλλά αντιθέτως τις εμπεριέχουν. Όπως το λέει σε πολλά σημεία ο συγγραφέας, «οι αξίες της συγγένειας αποτελούν τα πιο ισχυρά αισθήματα και νόρμες της κοινωνίας των Νουέρ και όλες οι κοινωνικές σχέσεις εκφράζονται σε ένα ιδίωμα συγγένειας» (σ. 228). Ιδιαίτερα «οι σχέσεις [εδαφικής] κοινότητας... μεταφράζονται σε σχέσεις συγγένειας» (ό.π.). Ας σημειωθεί παρεμπιπτόντως ότι εδώ έχουμε χωρίς καμία αμφιβολία το πρότυπο της σκοπιάς που ανέπτυξε ο Beattie σχετικά με τη φύση της συγγένειας (αντίθεση μεταξύ γλώσσας και περιεχομένου, βλ. § 7). Ας σημειώσουμε επίσης ότι ο συγγραφέας δεν αναπτύσσει αυτό που ο ίδιος ονομάζει «σύστημα των κλαν». Επισημαίνει συνοπτικά αυτό το εμπεριέχον σύστημα της κοινωνίας των Νουέρ στο τέλος του κεφαλαίου που αφιερώνει στο «σύστημα των μονογραμμικών ομάδων». Κατανοεί κανείς ότι σε επίπεδο φυλών δεν πρόκειται παρά για ασαφείς αναπε-

στάσεις που δεν ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένα γνωρίσματα της συμπεριφοράς: Το σύνολο των φυλών Νουέρ δεν αποτελεί ποτέ βίωμα σε οποιοσδήποτε πράξεις ή λειτουργίες, είτε και αν γίνεται αόριστα αντιληπτό από τη σκοπιά της μιας ή της άλλης επιμέρους φυλής. Δεν συμβαίνει καθόλου το ίδιο στο επίπεδο των κλαν, αφού είδαμε ότι η πατρογραμμική αποκλειστικότητα» στην πραγματικότητα «παραβιάζεται» από το νόμο της εξωγαμίας. Κάθε γάμος συνεπώς είναι μέχρι ενός βαθμού μια σχέση που βιώνεται ανάμεσα σε διαφορετικά κλαν. Τελικά η παρουσίαση της μη ανδρογραμμικής συγγένειας και της μυθικής συγγένειας — ανδρογραμμικής ή μη — ως κλών μέσων για την εγκαθίδρυση σχέσεων μεταξύ ανδρογραμμικών και εδαφικών ομάδων δεν παύει να μοιάζει αυθαίρετη. Σε μεγάλο βαθμό προκύπτει από την αποκλειστική θεωρητική ή μάλλον τον προνομιούχο υπερτονισμό των «ομάδων» και υποβιβάζει σε δεύτερο επίπεδο τις σχέσεις μεταξύ αυτών των ομάδων όταν δεν είναι ούτε εδαφικές ούτε ανδρογραμμικές. Οι μύθοι ιδιαίτερα θεωρούνται, κατά τρόπο πολύ άκατασκευαστό (σ. 229), ως εκλογικεύσεις των σχέσεων που ο συγγραφέας επέλεξε. Ο πρόγονος ενός κλαν και οι άρρενες απόγονοί και πρόγονοι των μονογραμμικών ομάδων δεν εμφανίζονται ιδιαίτερα μυθικοί σε αντίθεση με τις συζύγους τους και τις άλλες μυθικές περιστάσεις της ίδρυσης των μονογραμμικών ομάδων και των φυλών. Στην περίπτωση της φυλής Λου, που παρατηρούσαμε, ο πρόγονος του κλαν Τζινάκα, ο Ντένακ (Denaak) έχει δυο συζύγους, τη Νιαγκούν (Nyagun) και τη Νιαμόρ (Niamor), που δίνουν το όνομά τους στα πρωτογενή τμήματα Γου (Guu) και Μορ (Mor). Τι το πιο «μυθικό» υπάρχει σ' αυτές τις δυο επώνυμες γυναίκες που δεν το έχει ο σύζυγός τους; Επιπλέον οι λεπτομέρειες έρχονται να αντικρούσουν τη θέση του συγγραφέα, σύμφωνα με την οποία οι γενεαλογίες δεν κατασκευάζουν τίποτα περισσότερο από τις εδαφικές

σχέσεις μεταξύ μονογραμμικών ομάδων. Πράγματι, το κλαν Τζινάκα κυριαρχεί σε δύο φυλές, τη Λου και τη Ρενγκιάν (Rengyan), με δύο μέγιστες μονογραμμικές ομάδες στην τελευταία. Θα περίμενε λοιπόν κανείς, αφού υπάρχουν δύο σύζυγοι, τα παιδιά της μιας να είναι ιδρυτές των μονογραμμικών ομάδων της φυλής Λου, και της άλλης ιδρυτές των ομάδων της φυλής Ρενγκιάν. Ωστόσο δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο: από την πρώτη σύζυγο προέρχονται δύο μονογραμμικές ομάδες Λου και δύο αντίστοιχες ομάδες Ρενγκιάν, και από τη δεύτερη μια μονογραμμική ομάδα Λου (και οι δύο μονογραμμικές ομάδες τύπου «τέκνα της αδελφής» επίσης Λου).

18. Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΣΤΟΥΣ ΝΟΥΡ

Ας προσπαθήσουμε να αποσπάσουμε την ουσία αυτού του έργου. Καταρχάς, αφού εξιστορεί τις τρομερές δυσκολίες που συνάντησε στην επιτόπια έρευνά του, ο συγγραφέας το παρουσιάζει ως «μια συμβολή στην εθνολογία» της περιοχής μάλλον παρά ως «λεπτομερή κοινωνιολογική μελέτη» (σ. 15). Αυτή η δήλωση αντιφάσκει με το ίδιο το βιβλίο στο σύνολό του, αλλά και με τον ίδιο το συγγραφέα, όταν, πολύ επιτυχώς, συνοψίζει στο τέλος τους θεωρητικούς προβληματισμούς του, καθώς και τη «σύντομη περιήγησή του στην κοινωνιολογική θεωρία» (σ. 266). Το κύριο θέμα του είναι οι πολιτικοί θεσμοί (σ. 4): Στόχος του είναι να βρει αυτό που αντικαθιστά τις συνιστώσες της εδαφικής διακυβέρνησης σε ένα λαό που τις στερείται και να διαπιστώσει ότι επικρατεί μια τουλάχιστον σχετική τάξη εκεί όπου υπάρχει κυριολεκτικά αναρχία. Παρατηρώντας την όλη διάταξη του βιβλίου, βλέπουμε ότι το πολιτικό σύστημα τοποθετείται στο σημείο συνάντησης αφενός της οικολογίας και χωροταξίας που, μαζί με τη δημογρα-

φία, του παρέχουν το πρωτογενές υλικό και αφετέρου του «συστήματος των ομάδων κοινής μονογραμμικής καταγωγής» που του παρέχει τον «ενοιολογικό σκελετό». Ο κεντρικός προβληματισμός του βιβλίου συνεπάγεται την προνομιακή μελέτη των «ομάδων» (σ. 4), αφού οι σχέσεις μεταξύ των ομάδων είναι εκείνες που μπορούν να αποκαλούνται πολιτικές (σ. 264-265). Η θεώρηση αυτή αιτιολογείται κατά δύο τουλάχιστον τρόπους. Πρώτον, κατά την αμοιβαία αλληλεπίδραση του εδάφους και της συγγένειας, με την πιο ευρεία έννοια του όρου, αυτό που συνιστά την «κυρίαρχη μεταβλητή» είναι το εδαφικό ή πολιτικό στοιχείο, και «η συμβίωση μετρά περισσότερο από τη συγγένεια» (σ. 256). Σε γενικές γραμμές, όπως είδαμε παραπάνω —ορισμένοι θα έλεγαν και σήμερα— το πολιτικό «περιεχόμενο» είναι πιο σημαντικό από τη «γλώσσα» της συγγένειας στην οποία συνήθως αυτό εκφράζεται. Η άλλη αιτιολόγηση, η οποία εμφανίζεται εξίσου σαφής στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου, βρίσκεται στην αναγκαιότητα να προωθηθεί η ανθρωπολογική θεωρία: διακρίνοντας ειδικά συστήματα όπως αυτά της συγγένειας (με τη στενή έννοια), των μονογραμμικών ομάδων, των πολιτικών ομάδων, περνάμε από το συγκεκριμένο επίπεδο των ομάδων ή των «μαζικών συναθροίσεων» στο επίπεδο των σχέσεων και των σχέσεων μεταξύ αυτών των σχέσεων. Και πράγματι, η σχέση μεταξύ «πολιτικού συστήματος» και «συστήματος μονογραμμικών ομάδων» αποτελεί το κεντρικό θέμα του δεύτερου μέρους του βιβλίου.

Παρ' όλα αυτά στον επίλογό του ο συγγραφέας φαίνεται αβέβαιος ή αμήχανος: οι σχέσεις μεταξύ συστημάτων δεν αναδεικνύονται ακόμη παρά ανεπαρκώς· η πολιτική διάσταση τον έχει παρασύρει σε μια σχεδόν άγνωστη περιοχή, τα εφόδια του τελειώνουν, απομένει στους διαδόχους του να προχωρήσουν μακρύτερα. Και δεν παρέλειψαν. Τι είναι σύστημα; Εί-

και ένα σύνολο σχέσεων μεταξύ ομάδων (σ. 246), και μια δομή, που αρχικά ορίζεται ως κάτι που διαιωνίζεται στο εσωτερικό της κοινωνίας, είναι κάτι ελάχιστα διαφορετικό. Ένα σύνολο προσωπικών σχέσεων δεν αποτελεί δομή, αφού με το να μην προκαλεί παρέμβαση των ομάδων δεν αντιπροσωπεύει κάτι το μόνιμο ή το σχετικά μόνιμο στη ζωή μιας κοινωνίας. Είναι αναγκαίο να σημειώσουμε ένα παράδοξο σ' αυτή τη διττή έμφαση στην «ομάδα» και τη «σχέση»: πραγματικές ή διαρκείς ή κύριες σχέσεις θα ήταν οι σχέσεις μεταξύ μόνιμων ομάδων. Οι σχέσεις συγγένειας (ή οι σχέσεις μεταξύ αυτών των σχέσεων) υπερβαίνουν και αυτές επίσης το εφήμερο άτομο, δεν φτάνουν όμως την ύψιστη θέση που κατέχουν οι σχέσεις μεταξύ ομάδων στο πλαίσιο ενός συστήματος ομάδων. Και όμως η ουσιαστική συμβολή του συγγραφέα θα είναι να καταστρέψει αυτές τις υποστασιοποιημένες οντότητες, να καταδείξει τη «δομική τους σχετικότητα». Όντως παράδοξο. Κατανοούμε βέβαια ότι το επιβάλλει η πολιτική θεώρηση. Αντιστρέφοντας όμως τα πράγματα, γιατί αυτή η επιλογή της πολιτικής διάστασης, αν όχι εν ονόματι αυτού του *a priori* υποστασιοποιημένου;

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αμφιβολίες και οι ενδοιασμοί που εκφράζονται από το συγγραφέα στον επίλογό του αφήνουν απολύτως άθικτη αυτή την επιλογή της πολιτικής διάστασης. Μας είναι αδύνατον να φωτίσουμε αυτή την επιλογή: οι ιδιαίτερες συνθήκες της έρευνας, οι ιδεολογικές προτιμήσεις και επεξεργασίες του συγγραφέα, οι συλλογικοί προβληματισμοί των Άγγλων ανθρωπολόγων της δεκαετίας του '30 μας διαφεύγουν σε ένα μεγάλο βαθμό. Η διδασκαλία του Radcliffe-Brown, που επισημαίνεται σε πολλές πλευρές του έργου και αναιρείται ή ξεπερνιέται σε άλλες, μας δίνει λιγότερο άμεσες πληροφορίες από ό,τι το έργο των επιγόνων. Είναι προφανές ότι ο Evans-Pritchard άνοιξε έναν αναμενόμενο δρόμο στον

οποίο βυθίστηκε ολόκληρη η αγγλική ανθρωπολογία μετά από αυτόν. Στην επόμενη ενότητα θα δούμε αυτό που κατά το συγγραφέα μας είναι σχετικό και δομικό να παγιώνεται και να στερεοποιείται. Εδώ ακριβώς έχουμε μια ένδειξη ότι η καινοτομία του δεν είναι καθαρά ατομική. Το μόνο προσωπικό είναι το πέρασμα από την ομάδα στη σχέση, η σχετικοποίησή της.

Το γεγονός αυτό μας υποχρεώνει να ζητήσουμε από τον αναγνώστη την άδεια να προχωρήσουμε λίγο αυτό το συλλογισμό, προειδοποιώντας τον πως ό,τι θα ακολουθήσει είναι κατ' ανάγκη λιγότερο επιστημονικό από ό,τι προηγήθηκε. Θα είναι επίσης αναπόφευκτα «προσωπικό», με την έννοια ότι θα απομακρυνθούμε από τις απόψεις που είναι εν γένει παραδεκτές στη σύγχρονη ανθρωπολογία.

Ας κάνουμε λοιπόν αυτό που οι επίγονοι δεν έχουν ακόμα κάνει: ας θέσουμε υπό αμφισβήτηση αυτή την αντιμετώπιση της πολιτικής διάστασης.³ Υπάρχει πράγματι στους Νουέρ πολιτικό σύστημα; Κινδυνεύοντας να εμπλακούμε σε υπερβολικά γενικές ερωτήσεις, ας θέσουμε μια πιο οροθετημένη: Υπάρχει λόγος να διακρίνουμε ένα πολιτικό «σύστημα» από ένα «σύστημα» μονογραμμικών ομάδων; Είδαμε στην περίληψή μας ότι αυτό που κατεξοχήν πραγματεύονται τα δυο σχετικά κεφάλαια είναι η αντιστοιχία ανάμεσα σ' αυτά τα δυο «συστήματα» (πρβλ. *Kinship and Marriage*, Βιβλ. αρ. 9, σ. 1). Δεν έχουμε καθόλου την πρόθεση να αρνηθούμε ότι υπάρχει μια εδαφική διάσταση στο πολιτικο-μονογραμμικό σύστημα των Νουέρ και ότι σ' αυτή τη διάσταση αντιστοιχούν τοπικές ομάδες, διακριτές από τις μονογραμμικές ομαδοποι-

3. Έχει προταθεί το αντίθετο: M.G. Smith «On Segmentary Lineage Systems», *Journal of the Royal Anthropological Institute*, τ. 86 (2), 1956, σ. 39-80.

ήσεις. Αλλά ποια θα ήταν η βαθύτερη σκοπιμότητα του να στηθούν τα δύο είδη ομάδων σε δύο διαφορετικά συστήματα από τη στιγμή που σκεφτόμαστε όχι πια με όρους «μαζών» αλλά με όρους σχέσεων; Το λεγόμενο πολιτικό σύστημα δεν έχει ούτε κεφάλι ούτε γλώσσα: εκφράζεται σχεδόν αποκλειστικά στη γλώσσα των κλαν, των μονογραμμικών ομάδων, των προγονικών μύθων. Όλη η ένταση που διαφαίνεται ανάμεσα στα δύο «συστήματα» προέρχεται από εδώ: η υποτιθέμενη ως κυρίαρχη μεταβλητή προστρέχει αδιάκοπα σε ένα διερμηγέα για να εκφραστεί, και αντίστροφα — φροντίζουμε να το υπενθυμίζουμε συχνά — ο «μονογραμμικός διερμηγέας» ασχολείται πολύ σπάνια με το να μιλά για λογαριασμό της (τελετουργικές περιστάσεις). Ο διαχωρισμός των δύο συστημάτων αντιστοιχεί σε γενικές γραμμές με το διαχωρισμό του «περιεχομένου» και της «μορφής». Δεν θα ήταν προτιμότερη η συνένωσή τους; Θα αναγνωρίζαμε λοιπόν απλώς ότι η συναρμογή των μονογραμμικών ομάδων, καθώς και αυτή των κλαν που εδώ κάπως θυσιάστηκε, έχει μια πολιτική λειτουργία, θα μελετούσαμε το πώς η πολιτική διάσταση, πολύ μακριά από το να είναι αυτόνομη, αποτελεί εδώ μια ιδιότητα του συστήματος των πατρογραμμικών ομάδων.⁴ Θα μπορούσαμε τότε να κάνουμε τη σύγκριση με κοινωνίες όπου η μεταβλητή είναι ανεξάρτητη και με άλλες όπου η ίδια λειτουργία μπορεί να καλυφθεί διαφορετικά. Ολόκληρη η θετική συμβολή του έργου θα παρέμενε άθικτη και θα μπορούσαμε πολύ ορθά να ανα-

4. Σε ένα άρθρο το οποίο αγνοούσα όταν ετοίμαζα αυτή την ανάλυση ο Marshall D. Sahlins ανακινεί το ερώτημα: το κατατμημένο σύστημα των μονογραμμικών ομάδων μπορεί να εξηγηθεί από την επιθετική σχέση των Νουέρ έναντι των γειτόνων τους, η σχέση με το περιβάλλον θα μπορούσε να επιβάλει την εσωτερική οργάνωση (αυτή την όψη της), «The Segmentary Lineage: An Organization of Predatory Expansion», *Amer. Anthropol.*, 63, 1961, σ. 322-345.

γνωρίσουμε τις μη πατρογραμμικές όψεις της συγγένειας ως συμπλήρωμα της πατρογραμμικότητας είτε στο εσωτερικό των εδαφικών μονάδων (διότι πρέπει να υπάρχει μια ακριβής σχέση συμπληρωματικότητας) είτε στο εξωτερικό. Η τόσο στενή ταύτιση του Νουέρ με τα ζώα του θα ήταν άραγε δυνατή αν τα ζώα συμβόλιζαν μόνο τη συνέχεια της μονογραμμικής ομάδας και όχι ταυτόχρονα, αν και κατά τρόπο λιγότερο έμμεσο, τις γαμήλιες συναλλαγές, δηλαδή τελικά δύο συμπληρωματικές όψεις της συγγένειας;

Θέλουμε δεν θέλουμε είμαστε οπωσδήποτε αναγκασμένοι να συμπεράνουμε ότι, σε σφαιρικό επίπεδο, η πραγμάτευση των Νουέρ δεν είναι δομική με την έννοια μιας ανθρωπολογίας που άγεται από το σύνολο στα μέρη, θέτοντας τη σχέση πριν από τους όρους της σχέσης. Ξεκινά από την τοπική ομάδα ή από τη μονογραμμική ομάδα ως ένα συλλογικό υποκείμενο και αποκαθιστά τις διαφορετικού επιπέδου σχέσεις (συγγένεια, μη πατρογραμμική συγγένεια) στις οποίες εμπλέκεται η ομάδα. Πράγμα που οι διάδοχοι δεν θα κάνουν στον ίδιο βαθμό. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, είναι ακόμη πιο αξιοθαύμαστο να βλέπει κανείς να εφαρμόζεται μια πραγματικά δομική σκοπιά στο επίπεδο αυτών των ίδιων των ομάδων: εμφανίζονται και εξαφανίζονται ανάλογα με τις περιστάσεις, υπόκεινται σε μια αδιάκοπη κίνηση διάσπασης και συνένωσης, εξίσου σχετική και πρόσκαιρη η καθεμιά τους χωριστά, σταθερή ωστόσο στο σύνολό της. Και αυτή ακριβώς η «ευελιξία» επιτρέπει την τάξη, με την προϋπόθεση ότι στηρίζεται σε ένα σύνολο κοινών παραστάσεων δίχως τις οποίες θα ήταν αδύνατη. Το ότι οι ομάδες δεν υπάρχουν παρά μόνο σε συνάρτηση με τη θέση τους, στην αντιπαράθεση των μεν έναντι των δε, δεν ισχύει μόνο ως πράξη, αλλά, όπως είδαμε στα αποσπάσματα που παραθέσαμε, ισχύει και εννοιολογικά. Για να δηλώσουμε αυτή την ιδιότυπη μορφή δομής που αντι-

παραθέτει ενότητες της ίδιας φύσης, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για κατάκτηση. Θα παρατηρούσαμε ωστόσο ότι αυτή δεν είναι η όψη της αγγλικής ανθρωπολογίας με τη μεγαλύτερη διάρκεια. Είναι όμως η πλέον πολύτιμη: συνιστά την ίδια τη συμβολή του Evans-Pritchard σε αντίθεση με ό,τι μοιράζεται με τους σύγχρονούς του.

Για να κλείσουμε με ένα μεταγενέστερο κείμενο του ίδιου συγγραφέα (*Kinship and Marriage, Conclusion*, σ. 177):

Έτσι τα μέλη της ίδιας μονογραμμικής ομάδας συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις κοινής καταγωγής, με τελετουργικούς σκοπούς, με κοινά συμφέροντα σχετικά με τα ζώα, με την υποχρέωση της εκδίκασης αίματος και άλλες ηθικές υποχρεώσεις, με τον κοινό τόπο κ.ο.κ. την ίδια στιγμή που συνδέονται στο εσωτερικό της ευρύτερης κοινωνίας (*wider society*) με πρόσωπα και, ως ομάδα, με άλλες μονογραμμικές ομάδες με πολλαπλούς δεσμούς συγγένειας οι οποίες δεν παρουσιάζουν την αμφισημία της ανδρογραμμικής συγγένειας. Σημειώσαμε επιπλέον ότι η μονογραμμική ομάδα Νουέρ δεν είναι μόνο ομάδα καταγωγής αλλά ομάδα καταγωγής με πολιτικές λειτουργίες. Δεν θα ήταν λοιπόν υπερβολικό να προτείνουμε ότι ο πατρογραμμικός τύπος συγγένειας συνδέεται με την αυτονομία και τη δομική αντίθεση των πολιτικών τμημάτων μεταξύ τους — η διαδικασία σχάσης (διάσπασης) — και ότι ο μη πατρογραμμικός τύπος συγγένειας συνδέεται, μέσα από ένα πολύπλοκο πλέγμα δεσμών αυτού του τύπου, με το ευρύτερο κοινωνικό σύστημα που ενώνει τα τμήματα μεταξύ τους και τα εμπεριέχει — η διαδικασία συγχώνευσης. Το ένα πλέγμα στάσεων υπογραμμίζει τη μοναδικότητα και την αποκλειστικότητα της πατρογραμμικής ομάδας, βάζει της οποίας εκφράζονται οι πολιτικές αξίες, και το άλλο υπογραμμίζει την κοινοτική ζωή μέσα στην οποία διαχέονται (*merged*) αυτές οι ομάδες.